

HANDLEDNING

Elevers delaktighet och inflytande vid utformning av skolgårdar och andra offentliga miljöer

”Lära sig demokrati
genom att vara i
demokratin”
i stället för att
”lära sig om demokrati”.

Trafikverket ¹²⁾

Bjursåsskolans nya skolgård 2019. Foto: Gittan Matsson.

Handledning och modell för elevers delaktighet och inflytande vid utformning av skolgårdar och andra offentliga miljöer

Målgrupp är lärare, förvaltare, driftansvariga och politiker. Upphöjda siffror hänvisar till kapitel 3.

Barn- och utbildningsförvaltningen i Falu kommun har under 2018-2019 genomfört projektet EDIS, elevers delaktighet och inflytande med fokus skolgård. Projektet genomfördes tillsammans med Bjursåsskolan åk 7-9. Ett av projektets mål var att ta fram en modell för elevers delaktighet vid skolgårdsutformning, en modell som är genomförbar för skolor i samarbete med kommunens olika förvaltningar. Ett annat mål var att erhålla skolgårdar som främjar lärande och hälsa anpassade efter elevernas perspektiv. Erfarenheter från projektet har mynnat ut i denna handledning som kan användas vid andra områden än utformning av skolgårdar. Handledningen är en förenklad

variant av projekt EDIS och ska vara möjlig att genomföra inom kommunens befintliga ramar.

Vid genomgång av forskning, lagar, konventioner, styrdokument och tidigare projekt om barn och ungas delaktighet så var det två olika satsningar som blev särskilt vägledande i projekt EDIS. Trafikverkets satsning "Det blir viktigt när det är på riktigt!"¹²⁾ där barn och unga deltagit i samhällsplanering i sex pilotkommuner. Det andra är den Rådslagsbilaga som Världsnaturfonden WWF, tagit fram inom arbetet med Vår stad 2030¹³⁾.

Handledningen har delats upp i två åldersnivåer, en för yngre barn och en för äldre. Brytningen sker efter punkt 10, kapitel 1.

Ett av elevförslagen på utformning av uteklassrum. Åk 8, Bjursåsskolan.

Omslagsfoto: Invigningen av Bjursåsskolans färdiga skolgård och avslutning av EDIS-projektet, september 2019. Foto: Smart hits, UF-företag.

1.Handledning för genomförande av elevers delaktighet och inflytande

Yngre och äldre elever delas upp efter punkt 10

Texten i den grå plattan förklarar hur vi gjorde inom ramen för projekt **EDIS**.

- 1** **Uppdraget ska komma från kommunen.** Önskas en medborgardialog ska uppdraget komma från en nämnd, exempelvis barn- och utbildningsnämnden.

EDIS: Barn- och utbildningsnämnden gav i juni 2017, skolan i uppdrag att genomföra en medborgardialog tillsammans med elever om utformning av skolgårdar.

- 2** **En person ska samordna och leda arbetet,** förslagsvis någon lärare på skolan eller annan tjänsteperson från barn- och utbildningsförvaltningen. En kontaktperson behövs alltid på skolan.

EDIS: Projektledare blev skolornas centrala miljösamordnare. På Bjursåsskolan utsågs en lärare som kontaktperson, denne ansvarade även för elevrådet.

- 3** **Skolans utser vilka elevgrupper** som ska delta i uppdraget.

EDIS: Efter ett första upptaktsmöte med samtliga lärare så bestämdes att alla elever i åk 8 samt elevrådet skulle vara målgruppen för uppdraget.

- 4** **Alla involverade, elever, lärare och kommunala tjänstepersoner ska vara delaktiga på ett tidigt stadium.**

EDIS: Vid skolstarten i januari 2018 informerade projektledaren samtliga pedagoger och alla åk 8 elever samt elevrådet om att de skulle vara delaktiga och ha inflytande över hur den nya skolgården skulle gestaltas. Samtidigt deltog kommunens ungdomsdemokrati-vägledare och berättade om hur en kommun styrs och innebörden av demokrati och delaktighet.

- 5** **En arbetsgrupp bildas,** bestående av elevråd, lärare och kommunala tjänstepersoner. Gruppen justerar uppdraget så det anpassas till skolan och har rätt svårighetsgrad.

EDIS: Ett möte hölls på skolan med elevråd, tjänstepersoner, projektledare och kontakt läraren. Då lades alla idéer fram om hur projektet skulle gå till, vissa delar finjusterades och gruppen bestämde gången i arbetet i enlighet med projektplanens mål.

- 6** Om endast en del av eleverna på skolan ska arbeta med uppdraget, måste **alla elever involveras i arbetet i ett första steg.** Det är viktigt att alla får tycka, välja eller utse något för att känna sig involverade i det som ska förändras. Det är vedertaget att man lättare accepterar förändringar om man haft någon typ av inflytande.

EDIS: Alla åk 8 eleverna delades upp i grupper på 4-5 stycken av kontaktläraren. Två veckor före sportlovet 2018 fick grupperna det första uppdraget. De skulle rita en helhetsbild av nya skolgården där de ritat in var de ansåg att fyra fokusområden passade bäst på skolgårdsytan. Fokusområdena var

A Fysisk aktivitet **C** Hängplats/Skugga
B Uteklassrum **D** Spelplan

Alla elever i åk 7-9 deltog i omröstningen om vilken av helhetsbilderna som de ansåg var lämpligast att genomföra.

- 7** **Tjänstepersoner som är involverade i planering, skötsel och förvaltning av skolgården besöker skolan** för att informera och utbilda de deltagande eleverna om de olika stegen som krävs för att anlägga en skolgård.

EDIS: Fyra tjänstepersoner - två förvaltare, en planerare och en driftansvarig - besökte skolan. De berättade, cirka 5 minuter var, för respektive åk 8-klass om sina arbeten och vad som behövs för att anlägga en skolgård. Givande möte för både elever och vuxna.

- 8** **Uppdraget ska ha tydliga tidsramar, ett tydligt syfte och målbeskrivning på en svårighetsnivå som de deltagande eleverna lätt kan förstå.**

EDIS: Fyra fokusområden (se punkt 6.) lottades ut i grupperna, tre grupper för respektive område. Efter att grupperna letat på nätet och läst på, så började de bygga modeller. Förslaget de tog fram skulle vara genomförbart, tillgängligt och hållbart.

- 9** Det ämnesövergripande skolarbetet genomförs under **cirka fyra skolveckor.**

EDIS: Sammanlagt arbetade eleverna effektivt med uppdraget i cirka fyra veckor. Deltagande ämnen var bild, idrott och hälsa, matematik, svenska, samhällsorienterande ämnen, naturorienterande ämnen och hem- och konsumentkunskap.

- 10** **Tjänstepersoner besöker skolan minst en gång under pågående elevarbete** för att lyssna in och ge stöd åt elevernas arbete.

EDIS: Driftansvarig och projektledaren besökte eleverna under lektioner den 7 mars 2018. Eleverna visade upp vad de gjorde och hade dialog om justeringar med besökarna.

Här skiljer sig modellen för yngre och äldre elever

ÄLDRE ELEVER

- 11 Någon typ av Rådslag genomförs.** Eleverna som deltagit presenterar sina arbeten och därefter hålls rundabordssamtal i blandade grupper med elever och vuxna. Inbjudna vuxna bör vara skolans personal, tjänstepersoner, politiker med flera. Det ska alltid vara fler elever än vuxna.
- a.** Eleverna presenterar sina förslag på det sätt som de önskar, till exempel verbalt, med modeller, digitalt, på scen. De vuxna har i uppdrag att ställa utvecklande frågor.
- b.** Rundabordssamtal med blandade åldersgrupper där de presenterade förslagen diskuteras och värderas enligt de kriterier man kommit överens om vid starten.
- c.** Rundabordssamtalet leder till någon typ av omröstning eller beslut om vilka förslag som ska inspirera och ligga till grund för den slutliga utformningen.

EDIS: Cirka 100 personer deltog i Rådslaget vid Falu Gruva konferens under en hel dag. Förutom 56 elever (åk 8 och elevrådet) var det 46 vuxna bestående av tjänstepersoner, pedagoger, politiker med flera. Skolchefen var moderator och poängterade vikten av elevers delaktighet och inflytande i samhällsplanering och framtidsutmaningar. Även hur arbetet bidrar till de Globala målen lyftes fram.

De 12 elevgrupperna från åk 8, presenterade sina modeller för de vuxna grupperna i en organiserad rundvandring. Det blev många intressanta samtal om hållbarhet, utformning och tillgänglighet. De 12 elevgrupperna var fördelade på de fyra olika områden, tre grupper inom respektive:

- A** Fysisk - aktivitet pendla, klättra, hänga, balansera
- B** Uteklassrum - kunna samla en hel klass i lugn och ro, arbeta med uppgifter
- C** Hängplats/ Skugga - mindre grupper kan få "vara", sitta och titta, gå undan
- D** Spelplan - mindre yta för spel, lek, skapande

Efter lunch samlades alla i blandade grupper för rundabordssamtal. Ett förslag från vartdera område A, B, C, D valdes ut utifrån kriterierna mest hållbart, genomförbart, tillgängligt. Omröstningen skedde med hjälp av en App. Fyra elevarbeten framstod som klara vinnare.

- 12 Kommunen planerar och bygger skolgården med de framröstade förslagen som grund** och elevrådet får återkoppling av tjänstepersoner och deltar i finjusteringar.

EDIS: En helhetsbild och skiss av skolgården som byggde på elevernas fyra vinnande förslag togs fram. Planen finslipades enligt lagar, geografisk möjlighet, resurser med mera. Elevrådet deltog i processen med planering och utformning under tre tillfällen 2018-2019 tillsammans med projektledaren och projektansvarig förvaltare.

13 INVIGNING

EDIS: Eftersom byggnationen drog ut på tiden så hade åk 8 eleverna gått ut åk 9 innan Bjursåsskolans skolgård stod klar hösten 2019. Alla som deltagit i projektet bjöds in till invigningen av den färdigställda skolgården 25 september 2019.

YNGRE ELEVER

- 11 Någon typ av Öppet hus genomförs på skolan.** Eleverna som deltagit i utformningen presenterar sina arbeten för inbjudna politiker, tjänstepersoner, skolpersonal, föräldrar, närboende med flera.
- 12 Eleverna presenterar sina förslag** på det sätt som de önskar, till exempel verbalt, med modeller, digitalt, på scenen.
- 13 Förslagen samlas in** via foto eller på annat sätt och överlämnas till ansvarig förvaltare/ tjänsteperson.
- 14 Kommunen planerar och bygger skolgården med förslagen som grund** och elevrådet får återkoppling av tjänstepersoner och deltar i finjusteringar.
- 15 INVIGNING**

Rådslaget 2018 projekt EDIS. Foto: Estetik och mediaprogrammet

Öppet hus på Hosjöskolan, 2010. Foto: Gittan Matsson

2. Resurser och vinster

Det tar tid att arbeta med ett tvärsektorielt uppdrag. Tiden är dyrbar, men vinsterna är många.

För eleverna skapar det bättre förståelse för kommunens arbete. Forskningen visar att elever mår bättre och att kunskapsnivån ökar om de får delta i demokratiska processer. För skolan är det en stor vinst med verkliga uppdrag som kräver ämnesövergripande samarbeten. För andra förvaltningar och sektorer är kunskaper om elevernas perspektiv värdefulla, inte bara elevperspektiv.

Trafikverkets projekt Det blir viktigt när det är på riktigt¹²⁾ beskriver resurser och vinster mycket bra i Rapport 1. Ovana arbetsformer kräver tid och resurser. Det tar längre tid än man kan tro att utveckla samarbete mellan flera parter. Allt arbete som innebär utveckling av metoder och rutiner är tids- och energikrävande första gången det genomförs. I takt med ökad erfarenhet kan metoderna omsättas i rutiner i det dagliga arbetet och då kommer vinsterna med utvecklingen fram. Tidsåtgång kostar för pedagoger och tjänstepersoner. I skolan leder detta arbete till ett kollegialt ämnesövergripande samarbete som är på "riktigt". Den tid det tar att planera ger i slutändan stora vinster för både personal och elever. Politiker som deltar arvoderas, men att möta ungdomar och ha en dialog om utformning och framtiden torde ligga i politikernas uppdrag.

3. Varför det är viktigt med elevers delaktighet och inflytande? Läs mer och referenser.

Forskningen visar att unga mår bättre, känner större ansvar och kunskapsnivån ökar när de har möjlighet till delaktighet och inflytande.

1. **Barnkonventionen** (1989) lag från 1 januari 2020.
Artikel 12: Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.

Elever åk 8 Bjursåsskolan, presenterar sina förslag på Rådslaget 2018. Foto: Gittan Matsson

2. **Boverket Gör plats för barn och unga** En vägledning för planering, utformning, skötsel och förvaltning av barns och ungas utemiljö - med särskilt fokus på förskolegårdar och skolgårdar.

Alla barn är kompetenta på att vara barn och behöver få berätta om sina erfarenheter på sitt sätt. De är experter på sin egen miljö. Det är lämpligt att vuxna anpassar planeringsprocessen så att det är möjligt att lyfta fram och ta vara på barns och ungas kunskap.

3. **Falu kommun, Analysrapport för LUPP 2018** lokal uppföljning av ungdomspolitiken

Lupp-enkäten som genomfördes 2018 i Falu kommun, visar att få ungdomar är intresserade av att vara med och påverka i frågor som rör kommunen. Svaren anger att de vet för lite om hur de ska gå till väga och de tror inte att deras engagemang spelar roll.

4. **Falu kommun, Demokratikommun 2020** Falu kommuns medborgardialogplattform för det aktiva medborgarskapet.

Falu kommuns samlade demokratiarbete ska bidra till: En plats för alla där varje människas unika uttryck, drivkraft, intelligens och kreativitet kommer till uttryck och tas till vara, och alla känner sig som en del i det samhället vi lever i.

5. **Falu kommun, Påverka** Ett studiematerial om ungas möjlighet att påverka i Falu kommun.

Det är en riktigt fin känsla att få möjligheten att förverkliga sina drömmar och påverka samhället i den riktning du tror på. Genom att delta och göra något ökar dina möjligheter att göra ännu större saker nästa gång.

6. **Lunds kommun, Gröna skolgårdar Generella strukturer för delaktighet och inflytande**, Gröna skolgårdar, Lunds kommun

Att det finns fungerande forum där barn och elever kan lyfta och driva frågor (klassråd, elevråd, grön flagg-råd eller liknande). Att det finns tydlig struktur för hur idéer tas till vara, hur beslut fattas och vilka som är med i beslutsprocessen, samt att denna struktur kommuniceras tydligt och är känd för alla. Att det avsätts tid för planering, genomförande och uppföljning av projekten, både för personalen och elever.

7. **Läroplanerna Lgr 11 och Gy 11.** (2011) Skolverket.

Lgr 11 2.1 Normer och värden

Skolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling i olika sammanhang.

Lgr 11 kap 2.3 Elevernas ansvar och inflytande

Skolans mål är att varje elev - har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.

Alla som arbetar i skolan ska främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön

Gy 11 Normer och värden

Skolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

8. **MUCF**, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhälles frågor.

Ett av målen för den svenska ungdomspolitiken är att alla unga, även de mest resurssvaga, ska ha verklig tillgång till inflytande. Det är också ett av de gemensamma målen för det ungdomspolitiska samarbetet inom EU. Enligt ramverket för det ungdomspolitiska samarbetet ska alla EU-länder jobba för att förbättra ungas möjligheter att delta i lokalsamhället och i den representativa demokratin.

9. **Regeringens strategi** för att stärka barnets rättigheter (2009) prop. 2009/10:232

Två av nio perspektiv är:

- Barn ska ges förutsättningar att uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem.
- Barn ska få kunskap om sina rättigheter och vad de innebär i praktiken.

10. **Shier, Harry Vägar till delaktighet** Öppningar, möjligheter och skyldigheter.

En ny modell för att öka barns delaktighet i att fatta beslut i enlighet med artikel 12.1 i FNs konvention om barnets rättigheter.

11. **Skolverket** Forskning för skolan, Delaktighet och lärande 2015, ISBN: 978-91-7559-196-4.

Forskning visar att eleverna känner ökad glädje och tillfredsställelse i skolan när de görs delaktiga i undervisningen. Att arbeta med elevdelaktighet har även visat ha betydelse för relationer elever emellan och för relationen mellan lärare och elev. Att bygga och vårda dessa relationer är centralt för att främja studiero.

12. **Trafikverket. Det blir viktigt när det är på riktigt** (2011-2013). Barn och unga i samhällsplaneringen. Fyra nedladdningsbara rapporter med dokumentbeteckning: 2012:248, 2012:250; 2012:251 och 2013:040

Varför ska barn och unga delta i samhällsplanering?

Barnen är experter på sin egen miljö och har många tankar och idéer värda att ta till vara i den fysiska planeringen. Därför behöver planerarna barnens kunskaper.

Beslutsfattare och relevanta yrkesgrupper ska ha kunskap om barns rättigheter och omsätta denna kunskap i berörda verksamheter. Barns och ungas delaktighet är en tvärsektorieell fråga, och ansvaret för att utveckla förutsättningarna för detta är därmed delat mellan olika aktörer.

- Barnen ska få tid och stöd för att lära sig hur kommunens planering fungerar.
- Barnen ska lära sig om sina rättigheter genom att utöva dem.
- Tjänstepersoner bör få kompetens om barns delaktighet och inflytande genom fortbildning
- Kommunen skapar rutiner för barns inflytande i den fysiska planläggningen.
- Barnens medverkan har förbättrat kommunernas beslutsunderlag
- Ungas delaktighet i fysisk planläggning kan också ge ekonomiska vinster om det leder till att man genomföra rätt åtgärder från början

Samhällsnytta. Att känna sig delaktig och få göra sin röst hörd har en klar koppling till folkhälsan, vilket innebär att det går att säga att ur samhällsekonomiskt perspektiv är det en vinst att arbeta med barns och ungas inflytande.

Samverkan är till nytta för varje politikområde.

Barn och unga som får vara delaktiga i samhällsplanering blir mer medvetna om hur de kan vara med och påverka. När barn och unga ställs inför att undersöka, bearbeta och redovisa sina synpunkter på planfrågor utvecklas deras medvetenhet om olika gruppers behov och deras attityder till dessa.

Vinst för skolan För skolan ger det vinster att medverka till att stärka barns inflytande i kommunens planläggning. Skolans roll i kommunen stärks och blir tydligare samt att planeringen förverkliga läroplanens mål.

13. **Världsnaturfonden WWF, Vår stad 2030, Rådslagsbilaga**, en handledning.

Metoder för barn och unga är också metoder som kan fungera bra för vuxna, men det är sällan tvärtom.

Trafikverket ¹²⁾

Ingen av Falu kommuns högstadieskolor har gungor, men frågar man eleverna vill de ha kompisgungor! Bjursåsskolan fick två sådana efter elevernas önskan och de används flitigt. Foto: Gittan Matsson Bjursåsskolans skolgård 2019.

Har de vuxna redan färdiga svar så är det ingen idé att fortsätta!

Modellen nedan är framtagen av Harry Shier¹⁰, och vänder sig till de vuxna. Ett bra stöd till Barnkonventionen blir lag i Sverige 1 januari 2020. Shier understryker att det inte är troligt att man befinner sig på en enda plats i diagrammet, utan man kan vara på olika steg och på olika nivåer. Den

viktigaste diskussionen äger troligen rum när svaret på en fråga blir "nej" eftersom man då kan fråga sig: "Borde vi kunnat svara ja?" "Vad behöver vi göra för att kunna svara ja?" "Kan vi göra dessa förändringar?" och "Är vi förberedda på följderna?".

Projektledare EDIS
Gittan Matsson, gittan.matsson@falun.se

Falun 2019.